

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun myöntämisen perusteet 1.1.2024 alkaen

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu	3
3 Henkilökohtaisen avun edellytykset	4
4 Palvelun hakeminen ja palvelutarpeen arvio	5
5 Palvelun myöntämisen perusteet	6
6 Henkilökohtaisen avun järjestämistavat	6
7 Henkilökohtaisen avun järjestäminen matkoille, lisätunnit ja korvattavat kulut	8

1 Johdanto

Myöntämisen perusteet dokumentti sisältää tiedot palvelusta, järjestämistavasta, asiakasryhmästä ja palvelun myöntämisen edellytyksistä. Myöntämisen perusteet tulevat voimaan **1.1.2024** ja ovat voimassa toistaiseksi. Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) liitelakeineen vahvistettiin 14.4.2023 ja lain on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2025. Ennen uuden vammaispalvelulain liitelakeineen voimaantuloa noudatetaan niiden sijasta vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia (380/1987). Palvelussa noudatetaan kulloinkin voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on lisätä vaikeavammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, itsenäisyyttä ja itsenäistä toimintakykyä sekä parantaa hänen mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdessä muiden kanssa. Vammaispalvelulain 4 §:n mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään vammaiselle henkilölle vain silloin, kun sosiaalihuoltolain tai jonkin muun lain nojalla annettavat ensisijaiset sosiaalipalvelut tai tukitoimet eivät ole saajalleen riittäviä tai sopivia. Henkilökohtaisen avun palveluun oikeutetulla vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus vamman tai pitkäaikaissairauden vuoksi välttämättömään maksuttomaan henkilökohtaiseen apuun.

2 Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu

Vammaispalvelulain 8 c §:n mukaisella henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä silloin, kun vaikeavammaisen henkilö tarvitsee näissä toimissa välttämättä apua. Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on, että vaikeavammaisen henkilön itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuvat yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Henkilökohtaiseen apuun voi osana palvelun kokonaisuutta kuulua sellaisia avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon.

Asiakkaiden palvelutarpeen taustalla on pitkäaikainen tai pysyvä vamma tai sairaus, jonka takia heillä on erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisen elämän toiminnoista. Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan tavanomaisissa elämäntoiminnoissa, jotka henkilö tekisi itse, mutta ei niistä vamman tai sairauden vuoksi selviä. Palvelun myöntämisen edellytyksenä on, että vaikeavammaisen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä. Tarkoituksena on mahdollisimman laaja itsenäisyys ja omatoimisuus niissä asioissa ja toimissa, joihin palvelu on myönnetty.

Vammaispalvelulain mukaisessa henkilökohtaisessa avussa henkilö itse määrittelee avustamisen ja palvelun toteutuksen tarpeen. Tarkasteltaessa eroa hoitoon ja huolenpitoon, voi asiaa havainnollistaa seuraavasti:

Tehtävä:	Toteutuksen määrittelee:
Hoito, huolenpito, ohjaus tai valvonta	Huoltaja, omainen, hoitaja.
Henkilökohtainen apu	Vaikeavammaisen henkilö.

Myönnettävä tuntimäärä

Myönnettävä henkilökohtaisen avun tuntimäärä perustuu lähtökohtaisesti asiakkaan palvelutarpeeseen ja asiakassuunnitelmaan. Vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa siinä laajuudessa, kun vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Lisäksi vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa yhteensä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Asiakkaan vapaa-ajan osallistuminen voidaan järjestää myös alle 30 tunnilla kuukaudessa palvelutarpeen perusteella.

Henkilökohtaisen avun palvelu voi olla osa asiakkaan palveluasumisen tai yhteisöllisen asumisen kokonaisuutta. Palvelun tarkka sisältö määritellään asiakkaan yksilöllisessä suunnitelmassa. Ympäri vuorokauti- sessa asumispalvelussa asuvalla asiakkaalla voi olla oikeus henkilökohtaiseen apuun kodin ulkopuoliseen osallistumiseen ja harrastamiseen. Asiakkaan palvelukokonaisuudessa huomioidaan asumispalvelun henkilökunnan mahdollisuus avustaa kotona ja kodin ulkopuolella, jota voidaan henkilökunnalta kohtuudella edellyttää ja josta voi muodostua osa asiakkaan vapaa-ajan palvelusta.

3 Henkilökohtaisen avun edellytykset

Henkilökohtaisen avun käyttö edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä kykyä tehdä omaan elämään liittyviä päätöksiä. Vaikeavammaisen asiakas antaa toimintaohjeet henkilökohtaista apua toteuttavalle avustajalle kaikissa palvelun järjestämistavoissa. Vaikeavammaisen henkilön pitää tällöin kyetä johtamaan ja ohjaamaan tilannetta ja toimintaa, jossa avustaja työskentelee (=työn johtajana/ ohjaajana toimiminen). Asiakkaan tulee pystyä muodostamaan oma tahtonsa asiasta ja ilmaisemaan se muille sekä tarvittaessa myös pystyä muuttamaan tavoitteitaan tarkoituksenmukaisella tavalla kulloinkin olemassa olevien olosuhteiden mukaisesti.

Jos henkilökohtaista apua hakee henkilö, jolla on ensisijaisesti jokin muu kuin fyysiseen toimintakykyyn liittyvä vamma, esimerkiksi kehitysvamma tai aivovamma, on keskeistä henkilön oman tahdon selvittäminen. Oman tahdon selvittämisessä on huomioitava, että henkilön voi olla vaikeaa ilmaista omaa avun tarvettaan. Selvittämisessä tulee hyödyntää asiakkaan käyttämiä kommunikaatiokeinoja ja mahdollistaa riittävä tuki tahdon ilmaisemiseksi. Oikeutta henkilökohtaiseen apuun ei muodostu, jos asiakkaan tahdon ilmaiseminen on muiden henkilöiden tekemien tulkintojen varassa asiakkaan eleistä ja ilmeistä eikä asiakkaan omaa mielipidettä voida luotettavasti selvittämään. Henkilökohtainen avustaja ei ole hoitajan tavoin vastuussa asiakkaasta, eikä voi fyysisesti rajoittaa asiakasta.

Henkilökohtaista apua voidaan myöntää tarvittaessa vaikeavammaiselle vanhemmalle, jos hän tarvitsee apua toteuttaakseen oikeutensa hoitaa ja kasvattaa hänen huollossaan tai vastuullaan oleva lapsi. Henkilökohtainen apu ei korvaa peruspalveluja ja varhaiskasvatuksen palveluja ja lapsen hoito järjestetään näillä ensisijaisilla peruspalveluilla. Palveluntuottajan on huomioitava asiakkaan alaikäiset lapset palvelua toteuttaessaan. Avustajilla on tällöin oltava valmiudet turvalliseen vuorovaikutukseen myös asiakkaan lasten kanssa. Avustaja avustaa asiakasta toimimaan vanhempana vanhemman ohjauksessa. Vastuu lasten kasvatuksesta ja hoidosta on vanhemmilla.

Lapsiperheillä on myös tietyissä tilanteissa oikeus saada sosiaalihuoltolain mukaista lapsiperheiden kotipalvelua, kun se on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Kyseinen palvelumuoto on ensisijainen suhteessa vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun.

Henkilökohtaisen avun palvelu lapsilla ja nuorilla

Alaikäisen hakijan tulee täyttää palvelun yleiset myöntämisen perusteet, jotka on kuvattu kappaleessa 5. ”palvelun myöntämisen perusteet”. Alaikäisten asiakkaiden henkilökohtaisen avun tarkoituksena on osallisuuden ja itsenäisen toimijuuden mahdollistaminen lapsen tai nuoren toivomalla tavalla. Nuoren aikuisen kohdalla on arvioitava ja tuettava itsenäistymisen taitojen kehittymistä osana palvelua ja sen tavoitteet kirjataan asiakassuunnitelmaan.

Viranhaltijan tulee selvittää, mitä valmiuksia lapsella ja nuorella on ikä- ja kehitystasoonsa nähden. Palvelun arvioinnissa huomioidaan, mihin toimintoihin alaikäisen hakijan avuntarve kohdistuu. Avuntarve voi vaihdella esimerkiksi saattamisesta tehtävän suorittamiseen avustajan tuella. Lisäksi arvioidaan, mitkä asiat lapsi tai nuori tekisi itsenäisesti ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Palvelun myöntämisessä tulee huomioida se, että tavanomaiseen elämään kuuluu huoltajien rooli kuljettaa ja myös avustaa lapsia ja nuoria harrastuksissa ja kodin ulkopuolisissa vapaa-ajan toiminnoissa.

4 Palvelun hakeminen ja palvelutarpeen arvio

Hakija ohjataan yhteydenotossa ensisijaisesti tekemään Omaolo-kysely, joka auttaa arvioimaan hakijan oikeutta henkilökohtaiseen apuun. Omaolo-sivusto löytyy verkko-osoitteesta www.omaolo.fi.

Henkilökohtaista apua haetaan sähköisellä tai kirjallisella hakemuksella, jonka hakija tai hänen valtuuttamansa henkilö täyttää tai asia saatetaan vireille suullisesti. Henkilökohtaisen avun hakemus käsitellään ja palvelutarpeen arviointi tehdään hyvinvointialueella vammaispalvelujen toimialueen ensiarviotiimissä tai osaamiskeskuksessa. Hakemuksen liitteeksi pyydetään lääkärintodistus tai muu asiantuntijan tekemä laaja-alainen arvio hakijan toimintakyvystä. Lääkärintodistus tai lausunto ei saa olla yli kuusi (6) kuukautta vanha.

Sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisessa palvelutarpeen arvioinnissa selvitetään hakijan toimintakyky ja palveluiden tarve. Palvelutarpeen arvioinnilla hakija tavataan pääsääntöisesti kotikäynnillä tai muussa

toimintaympäristössä. Arviointi tehdään hakijan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa ja arvioinnissa huomioidaan hakijan vammasta tai sairaudesta aiheutunut toimintarajoite, lääkärinlausunto ja arvio hakijan vammaisuudesta sekä mahdollinen muun asiantuntijan lausunto. Arviointi tehdään hakijan ja tarvittaessa hänen omaistensa ja läheistensä sekä muiden toimijoiden kanssa huomioiden hakijan tarvitsema kommunikaation tuki.

5 Palvelun myöntämisen perusteet

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista (vammaispalvelulaki 8 c §). Vaikeavammaisella henkilöillä on diagnoosista riippumatta oikeus saada henkilökohtaista apua, jos hän täyttää laissa mainitut palvelun myöntämisedellytykset.

Jos hakijalle myönnetään vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu, tulee asiakkaan asiakassuunnitelmaan kirjata asiakkaan tarvitsema henkilökohtaisen avun järjestämistapa, henkilökohtaisen avun määrä sekä sijaisjärjestelyt. Lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan muut käytettävissä olevat palvelut. Päätöksen hakijan oikeudesta henkilökohtaiseen apuun tekee vammaispalvelun viranhaltija. Palvelun myöntäneen viranhaltijan vastuulla on valvoa palvelun toteutumista.

Henkilökohtaisen avun ulkopuolella olevat tilanteet

Vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ei myönnetä, jos asiakkaan avun tarve johtuu ensisijaisesti ikääntymisestä tai ikääntymiseen liittyvistä toimintarajoitteista.

Henkilökohtaista apua ei myönnetä pelkästään kuntoutumisen ajalle.

Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulee siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla. Tällaista hoivaa, hoitoa ja valvontaa on ainakin sellainen hoito ja huolenpito, jota annetaan pääasiassa lääketieteellisin perustein tai sellainen hoito ja huolenpito, jota on annettavissa henkilön vammaisuudesta tai sairaudesta riippumatta, esimerkiksi ns. perushoito. Palveluntarpeeseen vastataan muilla sosiaali- ja terveyspalveluilla.

6 Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

Henkilökohtaista apua voidaan järjestää työnantajamallilla, ostopalveluna, hyvinvointialueen omana toimintana tai palvelusetelillä. Palvelu voidaan järjestää myös yhdistämällä eri toteuttamistapoja. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä viranhaltija arvioi asiakkaalle soveltuvan henkilökohtaisen avun toteuttamistavan yhdessä asiakkaan kanssa. Hyvinvointialueella on kuitenkin oikeus päättää henkilökohtaisen avun järjestämistavoista asiakkaan vamman aiheuttamat rajoitteet, yksilölliset olosuhteet, elämäntilanne ja oma

tahto huomioiden. Lähiomainen ei voi toimia avustajana muuten kuin erityisen painavista syistä. Päätöksen tekee vammaispalvelun viranhaltija.

Työnantajamalli

Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu toteutetaan ensisijaisesti työsuhteessa toimivan henkilökohtaisen avustajan avulla, jolloin vaikeavammaisen henkilö palkkaa itselleen avustajan (=työnantajamalli). Avustettavan ja henkilökohtaisen avustajan välille syntyy työsuhde. Hyvinvointialueen ja avustajan välille ei synny työsuhdetta tai muuta oikeudellista suhdetta. Avustettava määrittelee työnantajana itse avustajan työtehtävät. Työnantajamallissa avustettava vastaa työnantajalle kuuluvista lakisääteisistä velvoitteista. Hyvinvointialueen palkanmaksu avustajalle avustettavan puolesta ei poista avustettavan työnantaja-asemaa ja työnjohto-oikeutta. Viime kädessä vaikeavammaisen työnantaja vastaa siitä, että työntekijän (henkilökohtaisen avustajan) oikeudet työsuhteessa toteutuvat. Jos avustettava on vajaavaltainen, työnantajana toimii huoltaja tai muu edunvalvoja

Hyvinvointialue korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuneet kustannukset lakisääteisine maksuineen ja korvauksineen sekä muut avustajan palkkaamisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset. Vaikeavammaista asiakasta tarvittaessa autetaan ja ohjataan avustajan palkkaamiseen ja työsuhteeseen liittyvissä asioissa hyvinvointialueen henkilökohtaisen avun keskuksessa.

Palvelusetelipalvelu

Palvelusetelin myöntämisen edellytyksenä (sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelilaki 569/2009) on asiakkaan kyky toimia itsenäisesti palvelumarkkinoilla. Lisäksi asiakkaan täytyy pystyä toteuttamaan valintaoikeuttaan esimerkiksi palveluntuottajaa valitessaan. Tarvittaessa asiakkaan lähiverkosto voi tukea asiakasta.

Palvelusetelillä asiakas hankkii tarvitsemansa henkilökohtaisen avun valitsemaltaan hyvinvointialueen hyväksymältä yksityiseltä palveluntuottajalta. Vaikeavammaisen henkilö toimii toimintakykynsä sallimissa rajoissa avustavan henkilön työn johtajana/ ohjaajana. Palveluntuottajalla on vastuu järjestää henkilökohtaisen avun työntekijälle perehdytys myös asiakkaan kotona tapahtuvassa avustamisessa ja huolehtia siitä, että työntekijällä on riittävä osaaminen tehtäviin.

Ostopalvelu

Ostopalvelussa viranhaltija valitsee asiakkaan tarpeisiin soveltuvan palveluntuottajan ja sopii palveluntuottajan kanssa asiakkaan palvelun toteuttamisesta palvelutarpeen mukaisesti.

Henkilökohtainen apu ammatillisesti tuotettuna palveluna

Jos asiakkaalla on terveydenhoitoon liittyviä vaativia omahoidollisia tehtäviä, joihin hän tarvitsee henkilökohtaista apua, voidaan asiakkaalle tarvittaessa myöntää henkilökohtainen apu ammatillisesti tuotettuna.

Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu ammatillisesti tuotettuna sisältää henkilökohtaisen avustajan asiakkaalle toteuttamia vaativia omahoidollisia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveydenhoitoon, hoitotoimenpiteisiin tai lääkehoitoon. Palvelussa voidaan palveluntuottajalta edellyttää lääkehoitosuunnitelmaa, työntekijäkohtaisia lääkelupia ja vähintään terveydenhuollon nimikesuojattu ammattihenkilön koulutusta (lähihoitaja).

Asiakkaan terveydenhoitoon liittyvien vaativien omahoidollisten työtehtävien tulee olla pysyvä osa henkilökohtaisen avustajan työnkuvaa.

Sijaisjärjestelyt

Palvelun myöntänyt viranhaltija kirjaa asiakassuunnitelmaan toimintatavan sijaisjärjestelyä edellyttävissä tilanteissa kaikkien palvelun järjestämistapojen osalta.

7 Henkilökohtaisen avun järjestäminen matkoille, lisätunnit ja korvattavat kulut

Matkojen osalta asiakkaan tulee ensisijaisesti suunnitella ja kohdentaa voimassa olevan henkilökohtaisen avun päätöksen tunteja siten, että ne riittävät matkan ajalle. Jos asiakas tarvitsee lisätunteja tai henkilökohtaisen avustajan kulujen korvaamista, tulee niitä hakea erillisellä hakemuksella hyvissä ajoin ennen matkaa. Lisätuntien määrää arvioitaessa otetaan huomioon esimerkiksi ympäristön esteellisyys sekä välttämättömien apuvälineiden tai kotihoidon palvelujen puuttuminen kohteessa. Henkilökohtainen avustaja on mahdollista palkata periltä matkakohteesta, jolloin avustajasta ei muodostu matkakustannuksia.

Viranhaltijan tulee selvittää ja arvioida tavanomaiseen elämään kuuluvien kohtuullisten loma- ja harrastematkojen määrä. Arvioinnissa selvitetään, paljonko asiakas on matkustanut esimerkiksi ennen vammautumista tai liittyvätkö matkat esimerkiksi kilpaurheiluun. Lomamatkojen osalta hakemusta arvioidaan tavanomaiseen ja keskiarvoiseen määrään lomamatkojen tekemisestä vuosittain.

Jos matkalla henkilökohtaisena avustajana toimii omainen tai ystävä, tulee viranhaltijan arvioida palvelutarpeen arvioinnissa, mikä osa matkasta on avustajan työtehtäviä ja mikä osa voidaan katsoa tavanomaiseksi vapaa-ajaksi osana yhdessä tehtävää matkaa yksilöimällä avustajan tehtävät ja niiden kesto päiväkohtaisesti.

Korvattavat kulut matkojen osalta

Työmatkoille, loma- tai kilpailumatkoille voidaan myöntää henkilökohtaisen avustajan palkkakustannusten lisäksi avustamisesta aiheutuvia kohtuullisia muita kustannuksia. Näitä voivat olla esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan välttämättömät ja kohtuulliset majoitus- ja matkakulut, kuten matkustusvälineen lipunhinta ja välttämättömät matkatavarakustannukset. Majoituskustannusten kohtuullisuutta arvioidaan matkantarjoajien keskihintojen mukaan. Henkilökohtaiselle avustajalle korvataan matkoilla kaikissa järjestämistavoissa ateriakorvaus, pois lukien puolihoito tai all inclusive -palvelu. Henkilökohtaiselle avustajalle ei korvata matkavakuutusta, sillä se on matkan vapaaehtoinen lisäturva. Päivärahoja ei korvata matkan ajalta.

Korvattavia kustannuksia voivat olla henkilökohtaisen avustajan pääsylippukulut tai osallistumismaksut. Kustannusten arvioinnissa on huomioitava, että henkilökohtaisen avustajan kustannukset voivat olla maksuttomia esimerkiksi tilaisuuden järjestäjän toimesta, vammaiskortilla tai muulla vastaavalla järjestelyllä.